

1714-2014. 300 ANYS DE FISCALITAT CASTELLANA

Tot i la perspectiva històrica que ens donen tres-cents anys, 1714-2014, encara avui, quan es parla dels canvis polítics que va comportar la desfeta militar catalana de l'onze de setembre del 1714 davant les tropes de Felip V, sobresurt de manera prou destacable, dins el context generalitzat del decret de “Nova Planta”, la imposició del cadastre com a instrument concret i particular de càstig econòmic de guerra a les terres catalanes pel seu reconegut antifilipisme.

Certament, diversos estudis¹ realitzats sobre aquesta temàtica desmitifiquen aquesta afirmació de “càstig fiscal”, però tampoc porten gaire llum sobre quin fou l'impacte real sobre l'economia bàsica del Principat en aquells moments, i no existeix cap estudi que intenti fer una aproximació entre la pressió fiscal estatal existent el 1714 i l'actual. Val a dir que voler fer-ho de manera precisa seria, per principi econòmic, inviable, ja que els paràmetres utilitzats —una cosa és la recaptació total i una altra la distribució de la recaptació d'acord amb la riquesa personal— serien prou diferents conceptualment, a part que desconeixem dades econòmiques històriques (PIB per territori, salari mínim...) per poder mesurar veritablement les pressions fiscals respectives malgrat l'existència del programa informàtic de la Generalitat IDESCAT, de les bases de dades de caire estadístic de l'Agència Tributaria, així com de la revista *CT/Catastro*, publicada per la Direcció General del Catastro, on s'han publicat alguns articles històrics sobre la instauració d'aquest impost. D'altra banda, també cal dir que la majoria de vegades les dades del cadastre s'han estudiat des de la vessant socioeconòmica agrària, per tal de saber la distribució, fa tres-cents anys, dels diferents conreus.

Tanmateix, existeix un bon fons documental, per estudiar i per poder extreure bones dades sobre aquest impost, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Nosaltres, en aquesta comunicació el que intentarem és fer una comparança “light” entre la pressió fiscal per banda del rei, o estatal, existent d'ençà l'any 1714 i l'actual, relacionant els tipus d'impostos directes i indirectes de llavors i els d'ara, així com esmentant totes aquelles dades que puguin ajudar a posar de manifest el grau de solidaritat forçosa al qual va haver de fer front el Principat pel fet de pertànyer a la nova nació creada sota el nom de “Reino de España”.

¹ Agustí Alcoberro, *El cadastre de Catalunya (1713-1845), de la imposició a la fossilització*, Pedralbes 25 (2005), 231-257. Aquest és un bon treball que recull dades de la major part de documents existent sobre aquest tema.

LA PRESSIO FISCAL AL PRINCIPAT ABANS DEL 1714

Tot i que les terres catalanes abans del 1714 gaudien de les seves pròpies institucions polítiques que legislaven en el camp de la fiscalitat, com les Corts Catalanes i la Diputació del General o Generalitat de Catalunya, les ingerències exteriors, per banda de Castella, de caire impositiu, eren prou comunes exigint contribucions especials per a afers militars sobre la Generalitat de Catalunya.² D'altra banda, la Capitania Reial també imposava una fiscalitat pròpia. Igualment cal dir que s'ha de diferenciar molt bé entre els anomenats drets senyorials i eclesiàstics, o arrendaments (parceries, arrendataris per contracte de terres, rabassaires...), i la veritable càrrega fiscal per banda dels estaments estatals. En termes generals, podem dir que la pressió fiscal estatal que hom tenia llavors estava marcada en gran manera pel nivell social al qual pertanyia.

A la Catalunya dels finals del XVII, l'economia es fonamentava principalment en l'agricultura. Tant la pagesia propietària com aquella que treballava la terra d'altres, havia de suportar els anomenats *drets senyorials*, lligats als fruits de la terra, com el *delme*³ (impost del 10% de la collita per suportar les despeses de l'església, transferit als bisbats o als senyors), la *tasca* (una taxa pel treball realitzat i a descomptar després del delme, i que era entorn del 9/11%) i la *primícia* (també de caire religiós i de quantia variable). El delme gravava qualsevol bé que sortia de la terra com el pa, lli, peix, carn, fruita, gra... Gravàmens que anaven a parar els grans senyors o a l'església. La propietat burgesa, formada per menestrals, comerciants i homes de professions liberals que vivien i realitzaven les seves activitats professionals i mercantils a les diferents poblacions del territori, es trobava sota una particular fiscalitat municipal. Aquesta, des del punt de vista fiscal, gaudia d'una certa autonomia, alhora que actuava també com a recaptadora de la fiscalitat reial. A nivell municipal, la pressió fiscal es pot dir que era principalment sobre el consum, és a dir, de caire indirecte (sal, gel, tabac, carnisseries, oli, pells i llanes, aiguardent, ordi, sabó, dret de cisa...), en moltes ocasions com a dret de portes o de sortida; i això es complementava amb determinats drets d'explotació dels serveis públics (molí, hostal, fems, tavernes, tendes, cavalleries, ancoratge de vaixells...), que, òbviament, encarien també el producte final.

Pel que fa a la recaptació reial, la quantitat total acordada per la Generalitat es desglossava territorialment (*fogatjament*), i després cada municipi en decidia el repartiment. Igual es feia en el cas de determinats drets de caire reial, com el *dret de cops* (sobre els grans, la farina i els llegums secs), el del *pes del rei* o el de la *lleuda* de Mediona.

La monarquia també tenia propietats a Agramunt, Noguera, Castellbò, Moià, Vilafranca, Mataró... Tanmateix, el patrimoni reial, així com els tributs conservats per la monarquia (usdefruits d'aigües corrents, de ponts, molins, explotació de barques...), era molt reduït, pel fet d'estar compartit amb altres actors de caire seglar o eclesiàstic.

Pel que fa a la Generalitat, aquesta també es reservava alguns impostos, com, per exemple, el *dret de bolla*, que gravava principalment la producció de teixits i draps de llana (hi estaven inclosos els capells i els naips), la venda de teixits de seda i d'alguns cotons, i també dels fils d'or i plata o les joies que adornaven els teixits o els vestits; el *dret de moneda* i el de les *duanes* provincials de terra i mar. A banda de tota aquesta càrrega impositiva indirecta, també cal pensar que existia, en alguns territoris de Catalunya, el gravamen anomenat *lluisme* per a les transmissions de propietats senyorials a títol lucratiu.

2 Emiliano Fernández de Pinedo y Fernandez, "La participación fiscal catalana en la monarquía hispánica", *Manuscrits* 15 (1997), 65-96. En aquest article es detalla al llarg del segle XVII la participació econòmica catalana a la hisenda castellana.

3 Santiago de Llobet Masachs, "Consideracions entorn dels delmes, primícies i tasques en un poble de la Selva. El cas de Vidreres", *Estudis d'història agrària*, nº 21 (2008), p. 105-123.

LES CORTS CATALANES DEL 1701/1702 I DEL 1705/1706

Com es pot observar, la fiscalitat existent a finals del XVII i principis del XVIII era força anacrònica i en cap cas la pressió contributiva estava pensada en termes proporcionals a la riquesa personal i al volum de les mercaderies gravades, ja que, en moltes ocasions, era de caire fix. D'altra banda, hem de pensar que era una contribució impositiva neta, ja que, a canvi, no existia cap tipus de contraprestació institucional a nivell sanitari, educacional, d'ajuts davant la manca de recursos... Tot això estava, en tot cas, sufragat pels gremis i les institucions de caritat.

És precisament aquest desgavell que tenien les finances municipals la causa de la incipient política fiscal que es portava a terme. En les Corts de 1653 ja es va parlar, per primer cop, que els pagaments al rei s'havien de fer amb la participació de la noblesa per tal que fossin proporcionals a la riquesa i que no fossin per fogatge. A les Corts de 1701-1702, que es varen celebrar del 12 d'octubre fins al 14 de gener, i que foren presidides pel rei Felip V, es va atorgar un donatiu al rei d'un milió i mig de lliures, o, el que és el mateix, de 15 milions de rals d'ardit, acordant-se que aquesta quantitat es pagaria al llarg de sis anys a través de l'arbitri de l'estanc del tabac, el fogatge i el cadastre, però amb la particularitat que aquest darrer seria de caire municipal i no personal. Tanmateix, de la quantitat finalment donada no se'n té constància, ja que el rei també havia de fer un dipòsit prou important en concepte de "greuges".

Pel que fa a la les Corts de 1705-1706, aquestes presidides per Carles III, varen acordar fer un donatiu al nou rei també de dos milions de lliures, contribució que es recolliria d'acord amb el principi proporcional de la riquesa, que requeria una prèvia enquesta i inventari dels recursos del territori, a pagar en deu anys, quantitat que, al canvi, serien uns 20.000.000 de rals d'ardit.

Quantitats, totes aquestes, complementàries de tots els drets que s'han comentat anteriorment i que havien esdevingut una càrrega fiscal podem dir normalitzada.

LA PRESSIÓ FISCAL AMB FELIP V I DESPRÉS DEL 1714

La invasió del territori català pels exèrcits castellans i francesos de Felip V va comportar, per als territoris ocupats, un increment immediat de la pressió fiscal, ja que calia pagar les despeses de l'exèrcit invasor. A partir del mes de desembre de 1713, es va decretar una contribució especial, "*contribución para los cuarteles de invierno o contribución repartida*", de 750.000 pesos, equivalent a uns 12.000.000 de rals d'ardit, que s'havia de pagar municipalment de forma quinzenal, per la qual cosa va rebre el nom de *quinzenades*, a banda de la despesa que representava el manteniment de les tropes quan aquestes feien parada i fonda a les diferents poblacions del Principat.

Després dels diferents episodis locals de resistència i de la caiguda de Barcelona, la nova administració filipista va mantenir temporalment l'estructura administrativa existent, però els canvis no van tardar a aplicar-se. Així, a finals de 1715, el 9 de desembre, es va aprovar el decret del cadastre sota la inspiració de José Patiño, que, des del 1713, ostentava la presidència de la Junta de Justícia i Govern i de la Junta Patrimonial o d'Intendència. L'aprovació del cadastre requeria d'una feixuga feina d'enquestes per tot el territori. El 15 d'octubre de 1716 es publicaren les *Normas generales* poder efectiu l'impost.

Aquest nou impost era de caire directe i es començà a recaptar a partir de l'any 1716, d'acord amb un repartiment per vegueries, sotsvegueries i municipis. L'impost, de fet, es dividia en tres: el *reial*, el *personal* i l'*industrial*. El reial gravava els béns immobles (cases, terres, hipoteques, lloguers, delmes, censos...) en un 10%, excepte les propietats de l'església; el cadastre personal gravava en un 8% el treball dels jornalers (25 rals d'ardit; solament es tenien el compte 100 dies

treballats de mitjana) i del personal dels gremis (45 rals d'ardit sobre la base de 180 dies treballats), i en quedaven exempts la noblesa i els assimilats al privilegi militar. Finalment, l'industrial gravava els beneficis (10%) de les empreses. Les terres foren dividides en 32 classes segons la seva qualitat, i s'assignà un preu de cotització diferent a cadascuna. Sobre els animals de tir i de carn, també es pagaven tres rals d'ardit. Els terrenys erms i roquers igualment pagaven cadastre, tot i que la seva valoració era molt més baixa.⁴

Òbviament, la Superintendència del nou Govern instal·lat a Catalunya es va fer seves totes les rendes ordinàries del rei, així com dels impostos que, fins aleshores, recaptaven la Generalitat i el Consell de Cent per al seu manteniment i per al funcionament i millora dels béns comuns. D'altra banda, cal esmentar que el nou govern en cap cas va reconèixer els deutes existents anteriors al 1715 considerant-los procedents de governs intrusos, i va declarar nul·les *"y de ningún valor y efecto todas las acciones de gobierno del Archiduque en lo que respecta a concesiones, licencias, donaciones o establecimientos del Real Patrimonio."*⁵

LES DADES QUE TENIM

Dels diferents treballs realitzats fins a hores d'ara, podem recollir diferents dades, algunes de prou significatives i que podem anar explicant:

1. Recaptació estimada per part de la Generalitat i el Consell de Cent el 1714 traspasada a la Superintendència.

Segons Joaquin Nadal,⁶ els ingressos del Consell de Cent (finals del XVII?) eren 80.000 lliures, uns 800.000 rals d'ardit, i els de la Generalitat unes 184.000 lliures, és a dir, 1.800.000 rals d'ardit, dels quals uns 800.000 procedien del dret de bolla. Per la seva banda, els ingressos de l'erari reial, procedents de propietats i drets, eren de 370.000 rals d'ardit.

2. Recaptació extraordinària que es portaria a terme consensuada per les Corts de 1705/1706 i, per tant, pensant que el Principat la podia suportar.

Aproximadament, 20.000.000 de rals a 10 anys, la qual cosa vol dir una contribució extraordinària de 2.000.000 de rals d'ardit anuals.

3. Contribució de guerra per tal de mantenir les tropes a les terres del Principat.

L'anomenat *impost d'utensilis* es va valorar en 1.400.000 rals d'ardit. A aquesta quantitat calia afegir la despesa directa del manteniment de les tropes que es trobaven per arreu del Principat, valorada en uns 5.600.000 rals d'ardit.

4. Quota fixa del cadastre.

Després de la valoració de tots els béns i les declaracions, la quota fixa del cadastre fou determinada en uns 12.600.000 rals d'ardit. D'acord amb les dades del repartiment, l'any 1716⁷ li va tocar, a la vegueria de Vilafranca del Penedès, un pagament de 965.808 rals d'ardit, que dóna, en proporció a tot el territori, un 6,55%. Pel que fa a la població,

4 Antoni Segura i Mas, "El cadastre: la seva història (1715-1845) i la seva importància com a font documental", *Estudis d'història agrària*, 1983, nº 4, p. 129-143.

5 *Estudios sobre el siglo XVIII*, editado por Vicente Palacio Atard, "La Intendencia en Cataluña en el Siglo XVIII" por Eduardo Escartin, 39-112 pàgs.

6 Joaquim Nadal i Farreras, *Conèixer la Història de Catalunya. Del segle XVI al XVIII*, vol. 3, editorial Vicens-Vives, 1983, pàg. 120

7 Agustí Alcoberro..... pàg. 240.

llavors la vegueria del Penedès tenia un total de 26.287 habitants, o el 6,76% del total de la població de Catalunya.

5. Altres nous impostos.

A banda, cal tenir present que es varen aprovar nous impostos sobre la sal, el tabac, el paper segellat, el cacau, el sucre, el pebre..., que sumaven un total de 4.300.000 rals d'ardit.

6. Impostos preexistents.

Tot i els nous impostos, es varen seguir pagant els impostos existents abans, corresponents a les institucions del país i a la monarquia, que es comptabilitzen en un 17% del global de la càrrega fiscal de Catalunya. Entorn uns 5.000.000 de rals d'ardit.

D'acord amb aquestes primeres dades, tenim que la Generalitat havia previst que el territori podia assumir una càrrega fiscal anual aproximadament igual a la dels impostos tradicionals més 2.000.000 de rals addicionals, i ens trobem, després del 1714, amb una càrrega igual als impostos tradicionals més 23.900.000 de rals més 2.600.000 de saldo negatiu, ja que aquests també se'ls van emportar, en pertànyer al Consell de Cent i a la Generalitat.

Els estudis d'E. Fernández⁸ comenten que, durant el decenni de 1720-1729, del global de la càrrega fiscal que pagava el Principat, el 17,13% correspondria a la càrrega fiscal preexistent, mentre que la resta es correspondria als nous impostos (16,35 de caire indirecte i un 66,45 directes). D'altra banda, cal dir que, segons les dades de Gerónimo de Uztáriz, els jornalers del camp i artesans aportarien el 29,87% de la càrrega fiscal del cadastre, un percentatge molt elevat, si tenim present que era l'estrat social més feble econòmicament.

Òbviament, aquestes dades ens mostren, sense cap mena de dubte, que, un cop finalitzada la Guerra de Successió, es va produir un espoli generalitzat de l'economia al Principat, tot i que es parli en moltes ocasions d'una "fossilització" del cadastre al llarg del XVIII.

DADES ECONÒMIQUES QUE CAL VALORAR

Segons Pierre Vilar,⁹ el salari base d'un jornalier agrari pels volts del 1716 era d'uns 7 sous al dia, mentre que el d'un manobre a la ciutat de Barcelona era d'uns 7,66 sous. Aquest jornalier agrari havia de pagar 25 rals d'ardit de cadastre, que seria com pagar 50 sous, o, el que és el mateix, 7 dies de feina com a impost directe. La pressió fiscal sobre els 100 dies treballats representava un 7%. Avui, podríem dir que aquest jornalier, pel que fa als impostos directes, estaria exempt.

Una altra dada interessant és que el sou de l'intendent general a Catalunya era de 84.000 rals¹⁰ d'ardit, dotació "*superior a lo que en la dotación municipal se destinaba para la conservación de calles y fuentes*".¹¹ Certament, els esforços fiscals de la població no repercutien en absolut a millorar els béns comuns, ja que servien per pagar les despeses de guerra o redistribuir-se en part "*a favor de los estamentos privilegiados, en especial del brazo militar o nobiliario, que era el de*

8 Agustí Alcoberro.... Pàg. 245.

9 Pierre Vilar, *Catalunya dins l'Espanya Moderna, V. III*, Edicions 62, 1965, 617-619 pàgs.

10 Eduardo Escartin, *La intendencia de Cataluña en el siglo XVIII*, Cuadernos de Historia, Anexos a la revista Hispania nº 9, Instituto Jeronimo Zurita, CSIC, 1978, 39-122 pàgs.

11 Idem, pàg. 68.

derecho y de hecho ocupaba los cargos remunerados a través de las haciendas públicas".¹² Com podem veure, en l'època de l'absolutisme de Felip V, l'entorn de la Cort, també dit l'aparell de l'Estat, que aglutinava tots els poders, era el gran beneficiari, i encara a hores d'ara, malgrat les reformes introduïdes pels diferents governs estatals dits democràtics al llarg de tots aquests anys i de l'estat de les autonomies, l'Estat central fa recaure la major part de la càrrega fiscal sobre el treball, el ben conegut IRPF. Malauradament, encara avui, tot i la reforma fiscal per al 2015, el sistema fiscal espanyol segueix tenint alguns defectes de forma del passat, de manera que els experts, i fins i tot els inspectors fiscals, reconeixen que no té res de redistributiva i equitativa d'acord amb la riquesa personal física o jurídica.

Sense cap mena de dubte, aquest tema fiscal de la implantació del cadastre i del seu impacte sobre el Penedès mereix un estudi de recerca amb més profunditat per tal de poder aclarir el seu veritable impacte social, i és una línia possible més d'investigació per a tots aquells que treballen en pro de saber més coses del nostre passat recent.

12 Emiliano Fernandez.... pàg. 67.